

Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) – Primul anarhist

Federația Anarhistă

2009

Pierre-Joseph Proudhon s-a născut în 1809, la periferia Besancon-ului, într-o familie de meșteșugari. Originile rurale l-au influențat în mod deosebit, mai ales în ceea ce privește critica pe care o aduce civilizației industriale incipiente, iar primul contact cu religia i-a adus și prima îndoială, fiind capabil să observe profunda incompatibilitate între “viața naturală” și “viața divină”. Nedispunând de îndeajuns de multe resurse financiare nu s-a putut prezenta la examenul de bacalaureat, însă lucrând ca ucenic tipograf și corector a avut ocazia să intre în contact cu foarte multe cărți, deprinzând astfel numeroase cunoștințe de latină, ebraică, filosofie și politică.

Spre mijlocul secolului se face foarte vizibil, “regăsindu-se printre inventatorii socialismului, alături de Marx, Bakunin, Blanqui, Blanc, Herzen, Lassale, Engels. Dintre aceștia, Proudhon a avut cel mai puternic efect asupra mișcărilor muncitorești din secolul al XIX-lea, ideile sale influențând pe unii dintre cei mai notabili viitori anarhiști, incluzându-i astfel pe Tolstoi și Bakunin, ambii cunoscându-l personal pe acesta.”

A simțit atât situația deplorabilă a muncitorilor cât și injustitiile economice, în mod direct, căutându-și un loc de muncă în toată Franța, în anii '30, ani în care Alexis de Tocqueville se bucura de o notorietate crescândă în Statele Unite. Disprețul față de autoritate s-a acutizat, ca și în cazul lui Lenin, în momentul în care fratele său a fost ucis în urma unor abuzuri de putere ale autorităților.

În urma candidaturii pentru bursa Suard, Proudhon își va completa studiile la Paris, unde va urma să scrie lucrarea *Ce este proprietatea?*, pe care o va dedica membrilor Academiei din Besancon, adăugând în mod ironic că: “Dacă voi nimici pentru totdeauna proprietatea, întreaga glorie vă va reveni dumneavoastră, domnilor, căci o voi datora sprijinului și inspirației dumneavoastră.” Tot la Paris îi va întâlni pe Bakunin și pe Marx, cel din urmă dedicându-i o lucrare intitulată *Mizeria filosofiei* ca replică la lucrarea sa *Sistemul de contradicții economice sau Filosofia mizeriei*, replică ce va genera o serie de conflicte între cei doi.

În momentul în care monarhia lui Louis Phillipe fusese răsturnată, Proudhon era îngrijorat că revoluția urma să fie realizată fără idealuri, el nefiind în totalitate de acord cu actele de violență din Februarie, Mai sau Iunie 1848, cu toate că “a portretizat într-o lumină favorabilă insurecționarilor, injustițiile sociale și psihologice pe care aceștia au fost forțați să le îndure și a argumentat că forțele reacționare au fost în totalitate responsabile pentru apariția unor asemenea evenimente tragice.” În Noiembrie 1848 a elaborat o serie de teze, în *Journal du Peuple*, care consolidau teoria sa mutualistă a autogestionării industriale.

Este ales membru în Adunarea Națională, unde refuză să voteze adoptarea unei constituții, din simplul motiv că este constituție. În urma experienței sale ca deputat, Proudhon afirmă că “cineva ar trebui să locuiască în acel spațiu izolat care este denumit Adunarea Națională pentru a realiza că oamenii care sunt cei mai ignoranți cu privire la starea țării sunt întotdeauna aceia care o reprezintă.” A încercat să creeze Banca Poporului, care avea menirea de a ajuta micii proprietari, oferindu-le credite cu dobânzi foarte mici, care asigurau doar funcționarea băncii, însă acest lucru nu a fost posibil. Criticile sale la adresa “loviturii de stat” a lui Louis Napoleon din Decembrie 1848, care a candidat la alegerile prezidențiale, au avut ca rezultat ridicarea imunității sale în Februarie 1849 și, mai mult, condamnarea la 3 ani de închisoare și plata unei amenzi de 3000 de franci. Cu toate acestea, regimul din închisoare nu a fost foarte aspru, având acces la cărți, și chiar având și posibilitatea să se căsătorească. De asemenea, în perioada respectivă a scris *Les Confessions d'un révolutionnaire*, *Idee generale de la revolution* și pamfletul *La Révolution sociale démontrée par le coup d'état du 2 décembre 1851*.

Cu privire la schimbarea ordinii sociale, Proudhon nu era de acord cu ideea unei revoluții care să transforme societatea într-o manieră foarte rapidă, considerând că “o revoluție se desăvârșește timp de secole.” A declarat un dezacord puternic și față de votul “democratic”, recomandând absentismul.

Critica sistemului are în vedere și pregătirea tinerilor muncitori, unispecializarea fiind catalogată defectuoasă, individul fiind lipsit de alternativa unei funcții mai convenabile și fiind obligat să-și ruineze cei mai frumoși ani din viață muncind pentru a-și completa un soi de “stagiul de practică”, fără însă a obține vreun beneficiu, nici măcar siguranța unui loc de muncă. Imaginea situației unui astfel de individ devine una aproape apocaliptică: “Se va căsători, iar cuplul proletar va aduce pe lume, pentru

sistemul care îi devorează pe amândoi, câțiva avortoni, pe care același sistem îi va devora.” Ca remediu, el consideră că muncitorii ar trebui să fie însoțiți de anumite cunoștințe teoretice care să îi califice pentru meseriile respective, și care ar trebui să conducă la nașterea unei adevărate culturi proletare.

Proudhon construiește o serie de argumente care demonstrează că “această forță imensă ce se naște din asocierea și coordonarea muncitorilor, din convergența și simultaneitatea eforturilor, [capitalistul] n-a plătit-o deloc.” El oferă un exemplu, în care doua sute de grenadieri au ridicat în câteva ore obeliscul de la Luxor, însă, cu siguranță, un singur grenadier n-ar fi fost capabil să realizeze o asemenea construcție, nici măcar în două sute de zile. Așadar, “punerea în mișcare a celei mai modeste industrii necesită o conjugare a muncii și a unor talente atât de diverse, încât un singur om nu ar fi de ajuns pentru a o îndeplini.” Munca salariaților nu este plătită într-un mod corect, capitalistul plătind de fapt un număr de ore înmulțit cu un număr de zile, însă nu plătește prețul produsului final al muncii proletarilor, contractul dintre angajați și angajatori devenind astfel o nulitate, o înșelătorie, un fals.

Pentru Proudhon “a fi guvernat înseamnă a fi ținut la vedere, inspectat spionat, dirijat, legiferat, reglementat, priponit, îndoctrinat, povățuit, controlat, estimat, apreciat, cenzurat, comandat de către ființe care nu au nici blazon, nici știință și nici virtute.” Din acest motiv, elaborează o critică severă împotriva proprietății capitaliste, considerând că proprietatea constituie o contra-putere în raport cu Statul. Astfel, dacă Statul este lipsit de proprietăți, este lipsit de putere. Interpretarea nu trebuie făcută în așa fel încât să transforme din primul anarhist declarat distrugătorul proprietății, el nevând această intenție – care nu ar fi creat decât o altă formă de comunism. Intenția sa a fost aceea de a demonstra că proprietatea nu poate fi justificată, iar din moment ce nu poate fi justificată se înrudește cu furtul, devine furt. “Nici munca, nici ocuparea și nici legea nu pot crea proprietatea: ea este un efect lipsit de cauză.”

Societatea este înțeleasă ca fiind un dat natural, spre deosebire de forța artificială a Statului, care tinde în permanență să anihileze orice manifestare a individului, limitându-l, reducându-l, integrându-l în masă. Astfel, “industria ce trebuie realizată sau munca de îndeplinit sau întreprinderea devin proprietatea comună, în indiviziune, a tuturor celor care participă la crearea ei.” Această proprietate colectivă asigură libertatea individului, prin faptul că acesta nu se supune niciunei autorități în cadrul îndeplinirii activității sale și datorită faptului că prin deținerea în comun a unor bunuri este contrabalansată puterea Statului.

Noua economie, economia mutualistă, se bazează pe principiul că indivizii nu vor mai fi obligați să lucreze pentru un patron, ci vor produce pe cont propriu și vor împărți în mod egal rezultatul muncii lor comune. Prin acest proces, individul nu mai este salariat, angajat, ci proprietar. Funcțiile din cadrul unor companii nu vor mai fi ocupate de patroni, ci vor fi exercitate pe rând de către muncitori. Iar cu privire la competențele politice, sau de orice fel, ale muncitorilor, acestea sunt la fel de problematice ca și cele ale burghezilor. Așadar, revoluția proudhoniană nu constă nici în insurecții, nici în in Justiții, nici în utopii, ci în suprimarea sistemului proprietății capitaliste, care a transformat omul într-o mașinărie vulgară de profit.

Totuși, natura umană, deși este una socială, nu poate elimina situațiile conflictuale. Individul este egoist, și, în consecință, toate acțiunile sale vor fi influențate de această caracteristică dominantă, culminând cu dorința de a pune stăpânire asupra celorlalți. Pentru a fi evitate astfel de cazuri, omul a inventat “liderul” și organizarea ierarhică, însă acestea nu au condus decât la exploatarea celor slabi de către cei puternici. Proudhon afirma că: “Guvernul a acționat progresiv pentru a apăra societatea de sălbatici. Acum însă, nu mai există sălbatici, există doar muncitori pe care Guvernul îi tratează ca pe niște sălbatici.” Sociabilitatea individului demonstrează că acesta este predispus către cooperare, nefiind o ființă solitară, și, de asemenea, este o ființă care poate progresa. Iar progresul este în primul rând de natură morală și intelectuală, dezvoltând astfel un individ care să fie capabil să acționeze liber în cadrul unei societăți libere, fără a dăuna celorlalți. Acesta este și unul dintre motivele pentru care consideră că revoluția are nevoie de o perioadă foarte îndelungată pentru fi îndeplinită, perioadă în care individul trebuie să se înalțe.

Judecând după aparențe, oamenii par să nu se poată dispensa de guvernare. Însă, dacă așa s-au petrecut lucrurile până în zilele noastre, nimic nu dovedește că va fi mereu la fel.” Prin aceasta, critică și “contractul social” al lui Rousseau, contract care nu este nimic mai mult decât o semnătură în alb, și contract care a dat șansa democrației să se transforme în totalitarism, în numele abstractei delegări de suveranitate. Proudhon afirma că “trebuie spus că aceste condiții fundamentale, indispensabile: libertatea absolută a contractantului, intervenția lui directă, personală, semnătura sa acordată în cunoștință de cauză, sporirea libertății și a bunăstării pe care el trebuie să o afle în contract, Rousseau nici nu le-a înțeles, nici nu le-a respectat.

Cu privire la existența Statului, critica sa este una dintre cele mai agresive, dispunând în același timp de o argumentare explicită, și nu doar de afirmații gratuite, cum se regăsesc din abundență în cazul lui Stirner. Eticheta de utopist a fost, de asemenea, un gest gratuit din partea celorlalți revoluționari, și chiar din partea lui Marx. A considera că societatea poate funcționa în lipsa unui guvernământ nu este o credință utopică, însă a considera că societatea poate funcționa numai și numai în cazul în care este administrată de un Guvern, aceasta nu este doar o credință utopică – întrucât nu Guvernul este cauza funcționării societății, ci individul – ci și una extrem de naivă, și care și-a dovedit pericolozitatea în repetate rânduri.

Legile, fără de care Statul nu ar exista, sunt adoptate fără asentimentul individului, fără niciun acord din partea acestuia, chiar dacă acestea pot deveni mai degrabă nocive, decât utile. De fapt, afirma Proudhon, “Statul nu tratează deloc cu mine, el nu intră în niciun schimb reciproc; el mă jefuiește. Unde este, deci, legătura, legătura de conștiință, de rațiune, de pasiune sau de interes care să mă oblige?” Această legiferare, care tinde să se ocupe de toate domeniile vieții, atât publice cât și private, ar fi putut fi redusă într-o manieră foarte simplistă la o regula mult mai naturală, conform căreia nimeni nu ar trebui să facă nimănui ceea ce nu-i place lui să-i fie făcut.

Așadar, individul nu ar trebui să se încreadă în guvernare, care nu este nici garantul unei bune funcționări societale, nici singurul mijloc prin care o comunitate poate fi organizată.

A fi guvernat înseamnă a fi, la fiecare operațiune, la fiecare tranzacție, la fiecare mișcare notat, înregistrat, recenzat tarifat, timbrat, măsurat, cotat, cotizat, patentat, licențiat, autorizat, admonestat, împiedicat, reformat, redresat, corectat.

Înseamnă a fi, sub pretextul utilității publice și în numele interesului general, pus la contribuție, exersat, jefuit, exploatat, monopolizat, delapidat, epuizat, mistificat, furat: mai apoi, la cea mai mică formă de rezistență, la prima reclamație, reprimat, amendat, defăimat, ofensat, hăituit, ocorat, doborât, dezarmat, legat fedeleș, aruncat în închisoare, împușcat, mitraliat, judecat, condamnat, deportat, sacrificat, vândut, trădat și, pentru a pune capac la toate astea, jucat pe degete, tras pe sfoara, insultat, dezonorat. Iată guvernarea, iată justiția ei, iată-i morala! Și să mai spui că avem printre noi democrați care pretind că guvernarea are și lucruri bune, socialiști care susțin în numele Libertății, Egalității și Fraternității această mârșăvie...

Biblioteca Anarhistă

Federația Anarhistă
Pierre-Joseph Proudhon (1809-1865) – Primul anarhist
2009

Preluat la 16.12.2022 de la <https://federatia-anarhista.blogspot.com/>

ro.theanarchistlibrary.org